

URBANISTIČNA UREDITEV LOKE V OČEH NJENIH PREBIVALCEV

Težko je govoriti o urbanistični ureditvi bodoče Loke ali katerega koli drugega mesta brez dobro organizirane statistične službe in brez temeljite gospodarske analize širšega in ožjega okoliša. Saj je samo iz izkušenj preteklosti in ob temeljitem poznavanju sedanjih razmer nekako mogoče predvideti bodoči razvoj mesta in potrebe, ki se bodo ob njem porajale. Zato tudi ta članek nima namena dokončno reševati loških urbanističnih problemov, temveč bo skušal Ločanom prikazati potrebo takšnega načrta in obseg dela zanj, obenem pa zainteresirati vsakega naprednega občana za sodelovanje pri reševanju tako odgovorne naloge.

I. Urbanistični načrt in organizacija dela

Urbanistični načrt rešuje perspektivno ureditev poedinega kraja. Z njim se široki javnosti utemeljujejo potrebe skupnosti dotičnega kraja in zagotavlja smoterni razvoj vseh proizvodnih sil.

Urbanistični načrt sestavljata dva dela. V prvem in osnovnem delu — urbanističnem programu — so analizirani vsi oni činitelji, ki na kateri koli način vplivajo na gospodarski, politični in kulturni razvoj kraja in mu določajo njegov svojstveni značaj, obliko in obseg. Drugi del celote, urbanistični načrt, pa je grafično prikazani rezultat študija, ki je zajet v programu in predvideva potrebe mesta za ca. 20 do 30 let naprej ter služi kot osnova za izdelavo podrobnih zazidalnih načrtov in poedinih objektov.

Z urbanistično ureditvijo mesta Škofje Loke se je do danes ukvarjalo že več projektantov. Pred 2. svetovno vojno je tak načrt, nazvan regulacijski, izdelal banovinski arhitekt inž. Emil Navinšek. Po vojni pa sta pripravila krajši študiji naš rojak inž. Pavle Hafner in inž. Dušan Petek. Toda vse navedene študije niso bazirale na kaki globlji analizi ožjega in širšega gravitacijskega okoliša mesta Škofje Loke in so bile več ali manj nerealne. Zato se Loka do sedaj tudi ni zazidavala po zgoraj navedenih načrtih, temveč po svoje.

Da pa bi se zaustavila nadaljnja samovoljna rast mesta, ki je po vojni močno oživela, ter da bi se za objekte skupne uporabe pravočasno rezervirale potrebne površine, je LOMO Škofja Loka v začetku lanskega leta uvidel potrebo, da se takoj pristopi k izdelavi veljavnega urbanističnega načrta. Dne 6. I. 1953 je bil pri LOMO ustanovljen 18-članski Urbanistični svet, ki naj bi skrbel za izdelavo urbanističnega programa in reševal načelne urbanistične probleme na okolišu mesta, dokler ne bo izdelan generalni urbanistični načrt. Dne 1. XII. 1953 pa je bila sklenjena pogodba med LOMO Škofja Loka in Projektantskim birojem za arhitekturo in urbanizem

za izdelavo urbanističnega načrta. Da se ne bi zavajali, da smo morda ena izmed naprednih občin, ki so take projekte že naročile, naj navedem, da jih imajo samo na Gorenjskem Jesenice, Radovljica in Kranj že izdelane ter da je Loka naročila projekt pozneje kot Železniki, Domžale in Ilirska Bistrica.

Osnovne naloge Urbanističnega sveta pri sestavljanju urbanističnega programa so v glavnem naslednje:

1. Določiti vlogo in pomen Loke kot glavnega naselja v njenem gravitacijskem okolišu glede na glavne panoge dejavnosti.

2. Ugotoviti funkcionalne odnose med naselji in mestom ter določiti vrsto in velikost novogradenj v mestu ali v njegovi neposredni bližini.

3. Nakazati perspektivni razvoj mesta z ozirom na geografske in topografske prilike ter v skladu z razvojem celotne družbene dejavnosti.

Za takšno študijo je treba analizirati splošne karakteristike kraja (geografski položaj, klimo, hidrološke in geološke prilike s posebnim pogledom na možnost izrabe prirodnih bogastev), preceniti zmogljivost obstoječih komunikacij (cest, železnic) ter ugotoviti višino njihove obremenitve in dnevno gibanje zaposlenih ljudi (pot od doma na delo), izvesti demografsko analizo prebivalstva na območju LOMO Škofja Loka s perspektivo razvoja ter ugotoviti, kakšne so potrebe kulture, šolstva, športa, prometa, zdravstva, turizma, gostinstva in komunale. Urbanistični program mora zajemati ožje in širše gravitacijsko območje. Dokumentirati mora obstoječe stanje s pogledom nazaj v preteklost, določiti dinamiko kraja in končno podati sugestije za bodoči razvoj Škofje Loke. S tem programom mora urbanistični svet najprej rešiti dve osnovni vprašanji:

1. Ureditev starega dela mesta in

2. Kako graditi novi del mesta ter v zvezi s tem

- a) izbrati lego glavnega komunikacijskega vozlišča v Škofji Loki s predlogom ureditve tranzita v Selško in Poljansko dolino ter avtobusnega postajališča; b) določiti lokacijo upravnega, trgovskega in kulturnega centra; c) določiti industrijski, stanovanjski in fizikulturni center; d) oskrbeti zadostne površine za ozelenitev mesta ter določiti predele in zgradbe, ki jih je treba zaščititi.

II. Pomen Loke v njenem okolišu

Škofja Loka, nekdanji sedež loškega gospostva, sreza in po drugi svetovni vojni okraja, je še danes gospodarski, kulturni in upravni center za Selško in Poljansko dolino ter za del Sorškega polja kljub temu, da mi več središča okraja. Danes ima 23 ustanov, od katerih jih 16 služi vsemu zgoraj navedenemu teritoriju. Geografska lega ob ustju obeh dolin pa daje mestu poseben gospodarski poudarek. Skozi Loko mora vsakdo, ki hoče v Poljansko ali Selško dolino ali naprej po dolinah na Primorsko, hkrati pa je prvo železniško postajališče za obe dolini. Tudi bodočnost bo pokazala, da je zgoraj navedeni teritorij gospodarsko, kulturno in upravno zaključena celota s svojim središčem v Škofji Loki. S tem, da bo Loka ponovno upravno mesto okraja ali komune, se bo njeno lice v urbanističnem pogledu nujno spremenilo.

Loka je mesto s samostojnimi pravicami. Pod njeno upravo spada poleg mesta še 23 vasi, ki so po stanju z dne 31. III. 1953 šteje 1.277 hiš in 8.700

prebivalcev. Od tega odpade na štiri najbližja naselja Škofja Loka, Puštal, Vincarje in Stara Loka 579 hiš in 4.671 prebivalcev (53.20 %). Trinajst do 5 km od središča mesta oddaljenih naselij Podpulferica, Vešter, Binkelj, Trnje, Virlog, Papirnica, Suha, Virmaše, Grenc, Stari dvor, Hosta, Lipica in Trata vključujejo 427 hiš in 2.851 prebivalcev (32.24 %). Sedem naselij, ki so oddaljena od mesta 5 do 5 km, Pungert, Godešič, Gosteče, Reteče, Draga, Gorenja vas in Sv. Barbara pa obsega samo 271 hiš in 1.278 prebivalcev (14.56 %). Po socialni strukturi je na območju LOMO Škofja Loka 1.972 delavcev (22.46 %), 605 kmetov in kmečkih delavcev (6.89 %), 149 obrtnikov (1.70 %), 1.233 uslužbencev in nameščencev (14.04 %), 4 svobodni poklici (0.05 %), 673 upokoјencev in vzdrževancev (7.66 %) in vključno z vojaštvom 4.144 drugih (47.20 %). Neproduktivnih je 4.785 ali 54.6 % prebivalcev, v delovnem razmerju pa je 3.990 ali 45.4 % prebivalcev, ki so zaposleni v domači industriji (32 %), v krajih izven loškega območja (18 %), v privatnem sektorju (obrt, kmetijstvo itd. 20 %) ter v državnih podjetjih in ustanovah (30 %). Ozemlje LOMO meri 4.559 ha, od tega je 1.265 ha ali 27.87 % njiv, vrtov in sadovnjakov, 926 ha ali 20.41 % travnikov in pašnikov, 2.097 ha ali 46.20 % gozdov in 251 ha ali 5.52 % nerodovitnih površin. Toda v letih po zadnji vojni izpreminja mestni okoliš naglo svojo strukturo in prehaja iz nekdanjega obrtno-trgovskega v upravno-industrijski kraj. Kljub temu pa odhaja še visok procent intelektualcev in kvalificiranih delavcev na delo v Kranj in Ljubljano.

Širši gravitacijski okoliš Škofje Loke zajema celotni nekdanji škofjeloški srez z Žirovsko kotlino, skupaj ca. 520 m². Po podatkih uradnega popisa iz l. 1931 je to površino sestavljalo 51 % gozdov, 34 % travnikov in pašnikov, 12 % njiv, vrtov in sadovnjakov ter 3 % nerodovitne zemlje.

Najvišji procent površin pokrivajo gozdovi. V Selški dolini raste največ visoko kvalitetni gorski smrekov gozd, v Poljanski dolini prevladuje razen mehkejše jelovine in macesna večinoma pohišten les (kostanj, češnja, jesen, javor, oreh in hrast), v ravninskih predelih pa manj vredno iglasto in listnato drevje (borovec, breza, gaber itd.). V Selški dolini in ob železniški postaji v Škofji Loki je zato poleg 39 žag venecijank zrastle 5 večjih lesnoindustrijskih obratov. Na vsem teritoriju je bilo l. 1936 poleg tega še 50 mizarjev, 18 kolarjev in 6 drugih obratov, ki v svoji proizvodnji potrebujejo les. Zaradi razmeroma velikih gozdnih površin ima tu lesna industrija veliko bodočnost v izdelovanju finalnih lesnih izdelkov. Predvsem je treba dati prednost tovarni furnirja v Bodovljah in jo predstaviti v neposredno bližino železniške postaje, kjer bi imela vsestranske možnosti razvoja, na Trati pa ustanoviti iz vseh lesnih obratov močan lesni kombinat.

Drugo gospodarsko osnovo s 34 % površine tvorijo travniki in pašniki, kjer je razvita živinoreja. Po statističnih podatkih je bilo l. 1934 na tem področju brez Žirovske kotline 11.640 glav goveje živine, v Škofji Loki pa deluje od l. 1899 mlekarna (druga najstarejša v Sloveniji), ki je odpošiljala do 7.000 litrov mleka dnevno celo na Dunaj, v Trst, Reko in Pulo. V letih 1926—1941 je bila tu tudi banovinska mlekarska šola, ki je dnevno proizvajala okoli 80 kg sira ementalca, trapista in edamca, poleg tega pa transportirala še 600 litrov mleka v ljubljansko bolnico in za potrošnjo v Loki. Loška mlekarna lahko dobi iz svojega zaledja dnevno 5.000 litrov mleka, medtem ko znaša njena dnevna kapaciteta 6.000 litrov, od

česar predela v sir 10 %. Zaradi mlekarške tradicije in živinorejskega zaledja bi kazalo zgraditi novo mlekarno in poiskati tehnično možnost dobavljanja večje količine mleka.

Da je gravitacijski okoliš Loke res pretežno živinorejski, kažejo tudi nekdanje usnjarne v obeh dolinah in v mestu ter močno razvita čevljarska obrt v Žireh in torbarstvo v Loki. Upravičeno bi pričakovali, da bo tu razvita tudi močna mesna predelovalna industrija. Dejansko pa se po grobi ocenitvi predela samo okoli 20 % vsega mesa, drugo pa ostane nepredelano ali odhaja mimo Loke (prekupčevanje). Letno zakoljejo v mestni klavnici ca. 1.200 goved, 1.700 telet, 1.000 prašičev, 300 drobnice, poleg tega pa se mimo klavnice odproda še okrog 10 % živine. Pri urbanistični ureditvi mesta bo zato treba predvideti novo klavnico s hladilnico in hlevi, prostor za živinski sejem in za tovarno za predelovanje mesa. V zvezi z živinorejo bi omenili še glavnikarstvo, ki bi lahko tvorilo močnejšo gospodarsko osnovo. Obstojajo tudi pogoji za obnovo strojarne, saj ne smemo prezreti dejstva, da v Loki danes zbirata kože dve podjetji (Konjuh in Koteks) ter da so bili pred vojno v Loki, Selški in v Poljanski dolini po trije strojarji.

Majhne kmetijske površine ne morejo kriti domačih potreb, zato je treba prehrambene predmete uvažati. Glavni vir dohodkov domačega kmetijstva je jedilni krompir, zelje in zelenjava, kar se tudi izvažja. V l. 1952 je bilo odprodanega ca. 1.500.000 kg, v l. 1953 pa 2.086.000 kg krompirja. Visok izvoz jasno kaže, da krompir na našem ozemlju dobro uspeva in da bi morali njegovemu gojenju posvetiti večjo pozornost, ob železniški postaji pa rezervirati potrebno površino za skladišča semenskega krompirja z industrijskim tirom in predvideti na primernem mestu tehtnico. Rezervirati bo treba tudi površino za zemljišče vrtnarije, ki bi oskrbovala mesto in industrijski okoliš z zelenjavo. V mestu bi zaradi močnega kmečkega zaledja (Sorško polje) kazalo zgraditi tržnico, sadjarska tradicija (Gosteče, Sv. Duh, Dorfarje) pa bi si lahko na ugodnem mestu uredila primerno drevesnico.

Selška in Poljanska dolina sta brez železnice in ima podjetje za prevoz potnikov in blaga največjo perspektivo razvoja. Zato mu bo treba predvideti potrebni prostor za upravo in garaže z delavnicami. Lokalni in tranzitni promet pa bo zahteval vzdolž ceste za hitri medkrajevni promet (od Starega dvora do Šifrerja) sodobno urejeno črpalno postajo za bencin in nafto.

V Loki bi se poleg navedenih panog lahko razvila tudi kamnoseška obrt. Gorenjska kljub temu, da jo obdajajo gore, nima dobrega kamenja. Zato bi se v Loki vsekakor izplačala eksploatacija Kamnitnika, škofjeloškega konglomerata, ki je zelo lepo, dekorativno in konstrukcijsko gradivo. Poleg tega ima Loka v ploščatih apnencih še poseben gradbeni material za zidanje in oblogo. Takšen kamnolom bo treba odpreti ob vstopu v hrastniško grapo, velike zaloge glin pa nudijo možnost zgraditve opekarnе za potrebe loškega gravitacijskega okoliša (najbližja kvalitetna opekarna v Bobovku je oddaljena od Loke 18 km).

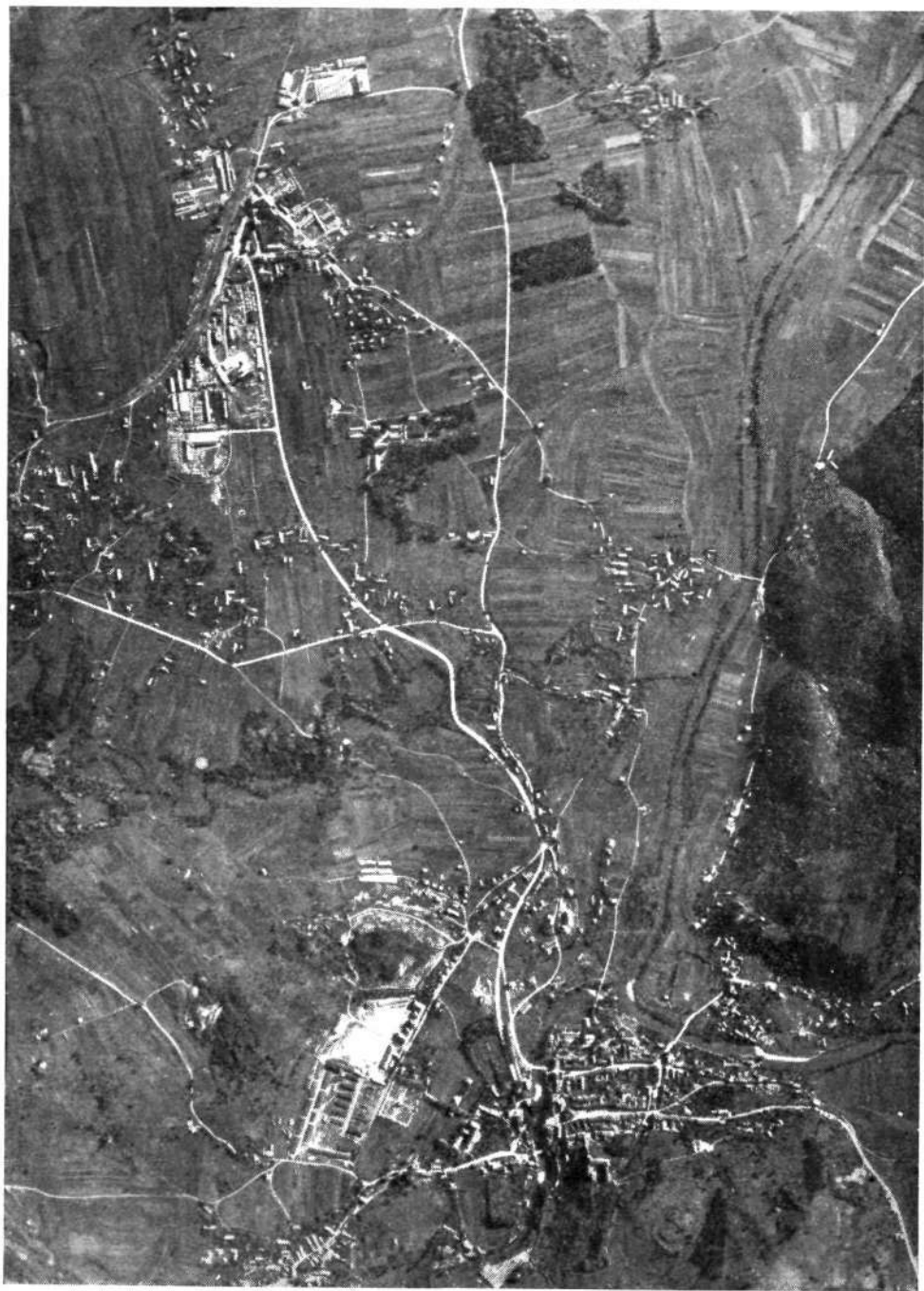
Poleg navedenih gospodarskih osnov, ki rezultirajo iz prirodnih pogojev, je v Loki močno zastopana tekstilna industrija z Gorenjsko predilnico, Tovarno klobukov in Tovarno prešitih odej, kovinska industrija s tovarno »Motor«, Strojnim kovinskim podjetjem in pilarno ter na Trati valjni mlin s kapaciteto 250 vagonov letno ali 40%

produkcije vseh gorenjskih mlinov. Za tovarni klobukov in prešitih odev ter za kovinsko podjetje bo v bodočem industrijskem predelu čimprej treba najti primerno lokacijo za nove objekte. Posebno razvojno možnost kaže kovinska industrija z visokim številom kvalificiranih strokovnjakov in z močno tradicijo (obrniki, tovarna turbin in hladilnikov). Od navedenih strokovnjakov jih odhaja danes na delo drugam ca 60%. Številni naši industrijski delavci, ki se dnevno vozijo na delo izven našega območja in pa relativno nizek narodni dohodek na prebivalca kažeta, da je naša industrija še šibka. Izhod iz gospodarske zaostalosti kraja je treba iskati v intenzivnem širjenju obstoječih industrijskih kapacitet in v nenehnem iskanju novih gospodarskih osnov, takih, ki izrabljajo specifičnosti kraja. Z razvojem industrije pa bo v Loki občutno narasla potrošnja električne energije. Gospodarsko bi bilo, da bi skušali zgraditi lastno elektrarno, ki bi krila potrebe mesta zlasti v zimskem času.

Določeni delež doprinašajo k dejavnosti okoliša obrtniki, ki so do nedavnega tvorili močno panogo gospodarstva na našem teritoriju. L. 1936 jih je bilo 747 in je bil v mestu vsak 17. prebivalec obrtnik, l. 1953 pa je bilo v Loki samo še 130 obrtnikov ali vsak 26. Ločan. Pri gospodarski obnovi kraja bo zato nujno treba podvzeti korake, da se propadanje obrtnišva, predvsem uslužnostnega in gradbeniškega, zaustavi.

Škofja Loka ima v starem delu razporedeno močno trgovsko mrežo z razmeroma slabimi lokali (stare hiše). Pri urbanistični ureditvi novega mesta bo treba vnaprej paziti, da se bodo v vseh zazidalnih površinah rezervirali potrebni prostori za trgovinstvo. V zvezi s širokim zaledjem, železniško postajo in kmečkim okolišem pa so dani gospodarski pogoji za več grosističnih podjetij. Trenutno pa je v Loki eno samo grosistično podjetje (za prehrano), ki krije 70% vseh dobav v loškem gravitacijskem okolišu in ga celo presega (Cerkno, Idrija, Baška grapa, Medvode in na Gorenjsko). Enaki pogoji so dani tudi veleblagovnicam za železnino, manufakturo itd., saj ne smemo mimo ugotovitve, da je pred vojno ta teritorij zalagalo šest grosistov iz Loke in da so vsi dobro uspevali. Urbanist bo vsekakor moral na železniški postaji najti primerne površine, kjer bi bilo možno izpeljati industrijski tir, poleg njega pa projektirati skladišča potrebnih kapacitet.

Ob industrializaciji mesta pa ne smemo prezreti dejstva, da je bila Loka pred vojno znan tujsko prometni kraj. Razgibana konfiguracija terena, ki je delno poraščen z gozdovi, delno gol, ima v vsakem letnem času svoje čare. Tako nudi zima takoj nad mestom idealna smučišča za gradom ali na Stenu, bodisi za začetnike ali za izvežbane smučarje. Smučarji turisti pa gredo lahko tudi na celodnevne izlete po bližnjih hribih (n. pr.: Sv. Andrej 647 m — Sv. Ožbolt 860 m — Pasja ravan 1.030 m — Visoko 380 m). Smuk s Pasje ravani na Visoko je dolg približno 4,5 km, ima 650 m višinske razlike in teče po obojni strani, kjer so snežne razmere odlične. V novejšem času pa so z zgraditvijo Loške koče na Starem vrhu tudi vrhunski smučarji dobili tekmovalno progo, ki sodi po svoji vrednosti med najboljše na Gorenjskem in je zaradi bližine zelo priljubljena Ljubljancanom. Proga poteka s Starega vrha (1.205 m) do Černovca v grapo do kote 540, dolga je 2,5 km in leži na severni strani, kjer obstane sneg še pozno spomladi. Z manjšimi preseki pa je možno v smeri na Mlako in preko Sv. Valentina v Zgornjo Lužo izpeljati 4 km dolgo tekmovalno progo z višinsko razliko 700 m. Na Starem vrhu je bilo zadnja leta večje število meddru-

štvenih smučarskih tekmovanj, kar kaže, da mu je treba posvetiti več pozornosti kot do sedaj.

Pravtako daje Loka svoje lepote tudi poletni čas, ki privablja tujce v mesto in njeno okolico, ki je poleg toplega naravnega kopališča polna lepih izletov in številnih kulturnih spomenikov. Predvsem na tem moramo Ločani graditi svoj tujski promet.

III. Stari del mesta

Ker je Loka zaradi izredne ohranjenosti spomenikov umetnostne kulture iz srednjega veka na Slovenskem pomembna in zaščitena kot kulturno-zgodovinski kraj, se moramo tega pri bodočem urejanju mesta predvsem zavedati in ne smemo več dopustiti, da bi se ponavljale podobne napake, kot so bile n. pr. porušenje nadstropnega pomola na fasadi sedanjega poslopja restavracije »Krona«, porušenje značilnih hiš s pomoli pod lipo na Spodnjem trgu in kjer je sedanja Hafnerjeva hiša, porušenje zaključne hiše ob Grabnu na Spodnjem trgu (Perkusove) z delom starega mestnega obzidja, notranja predelava Homanove hiše, porušenje obeh hiš nasproti šentjakobske cerkve, ureditev avtogaraže v nekdanjem župnišču, razbitje glavnih vrat na vhodu v grad, odstranitev mrež v grajski kapeli itd. Da bi se podobne napake v bodoče preprečile in da bi slehernemu Ločanu vzgojili čut spoštovanja do kulturnozgodovinskih spomenikov, naj Ljudska univerza ali Muzejsko društvo pripravita predavanja o umetnostni kulturi našega mesta, kjer naj bi se istočasno obravnavali tudi predlogi za restavriranje mesta. Priporočljiva bi bila izvedba strokovne topografije starega mesta z namenom, da konzervator ugotovi pristnost in starost posameznih zgradb, ki jih je treba zaščititi. Istočasno pa bi ta analiza služila restavradorju kot osnova pri urejanju mesta.

Restavriranje Loke bi bilo treba poveriti mojstru arhitektu Plečniku in njegovi šoli, ki bi uredili loške portale, arkade, hodnike z loki in stebrišča ter napravili Loko spet lepo, zanimivo in privlačno za tujski promet. Obnova mesta bi se seveda morala izvajati v tesnem sodelovanju z Zavodom za spomeniško varstvo. Kot najbolj nujna dela se kažejo:

1. Izdelava projekta za restavriranje in ureditev Grabna od Bodlarja do železnih vrat grajskega obzidja. Ta naloga obstoji iz sledečih del:

- a) odstranitev lope na vrtu posestnice Goljar Mare, kjer je verjetno zasut ostanek bivšega mestnega obzidja,
- b) odstranitev mesnice na vrhu Grabna,
- c) obnova Erženove hiše, ki je tik ob nekdanjih poljanskih vratih zadnji ostanek prvotnega lica loškega trga,
- č) odstranitev stranišča pred sodiščem,
- d) ureditev dohoda od sodišča do železnih vrat loškega gradu,
- e) restavriranje mestnega obzidja za Erženovo hišo,
- f) ureditev nasadov ob celem Grabnu in na prostoru, kjer je nekoč stala Perkusova hiša.

2. Na gradu ponovno pozidati donjon in z njim vrniti gradu monumentalni višinski poudarek, ki ga je izgubil l. 1892 s porušenjem tega stolpa.

3. Urediti sedanjo pešpot na grad in ob njej obnoviti za staro šolo posekani nasad.

4. Zaključiti praznino na parcelah obeh porušenih hiš nasproti cerkve sv. Jakoba.

5. Razpokano zidovje kašče na Spodnjem trgu zvezati, popraviti, kar je okrušenega ter odstraniti zid ob kašči nasproti tovarne klobukov.

6. Obnoviti hišne fasade.

7. Odstraniti razne prizidke, ki so v starem delu mesta nastali v novejšem času kot prodajalne in slično (mesnica pri mostu, prizidek ob grajskem zidu, kjer sta prekajevalnica in transformator itd.).

8. Odstraniti težak trikotni zaključek pred Homanovo hišo, naknadno zgrajeno betonsko ograjo in teraso ob Homanovi hiši.

9. Restavrirati loški grad, kamor naj bi se preselil muzej.

10. Električno in telefonsko napeljavo v starem delu mesta položiti v kable in odstraniti bencinsko črpalko, ki stoji sredi trga poleg znamenja.

11. Rekonstrukcija ceste skozi stari del mesta naj bi se izvedla s kockami, ki se bolj prilagajajo starinskemu okolju.

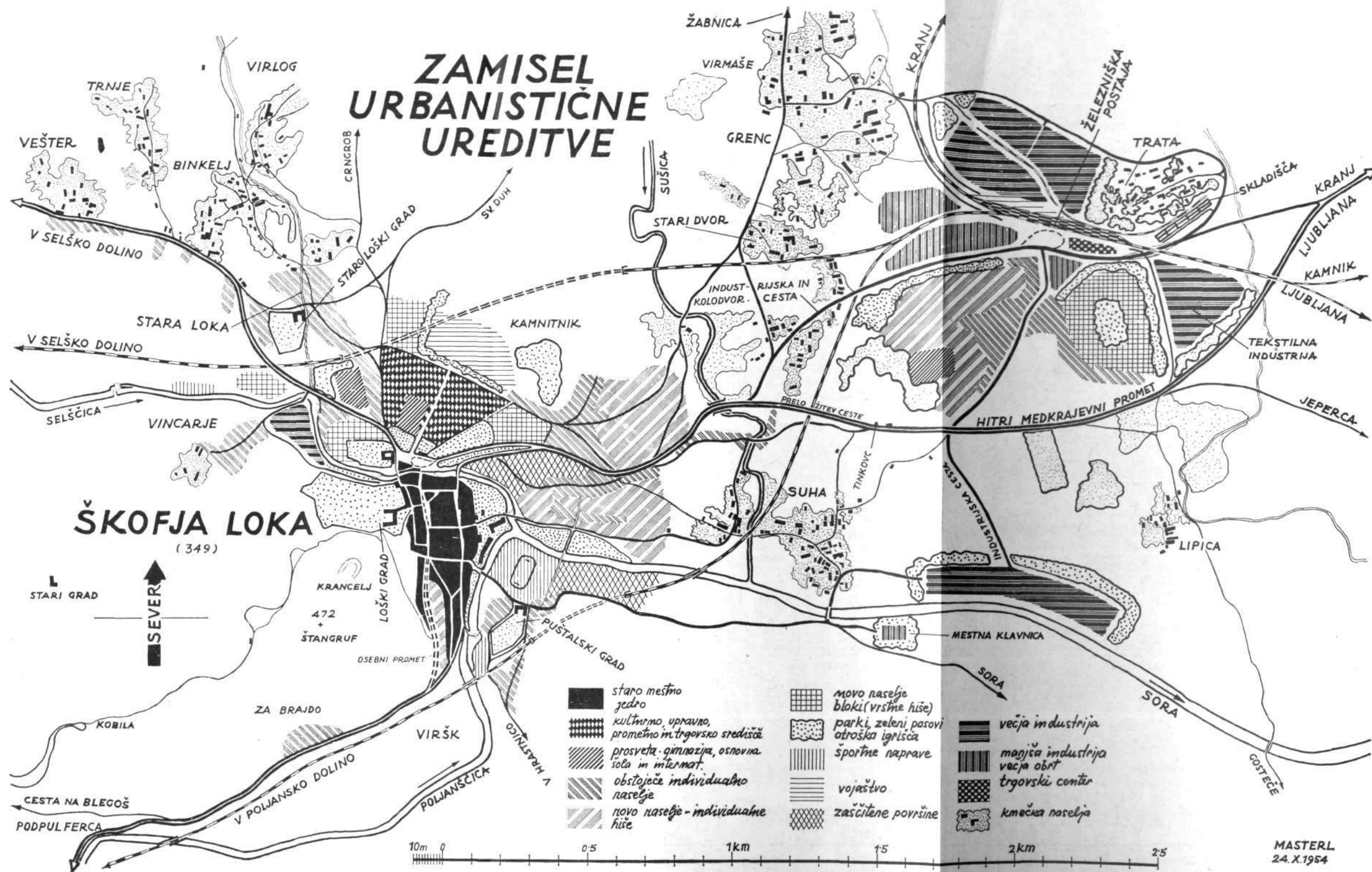
12. Regeneracijskih posegov bi bila potrebna še Homanova in Kajbetova hiša ter rotovž.

Tu je nanizanih samo nekaj okvirnih del, ki bi jih bilo treba izvesti v starem delu mesta. Točen obseg teh del pa bo določila konzervatorjeva in restavratorjeva analiza. Vendar pa vprašanje restavriranja mesta časovno ni tako pereče, razen nekaj primerov, kjer gre za nujna popravila načetih zgradb. Tudi se Ločani vse premalo zavedamo vrednosti starega dela mesta in zapiramo z novimi zgradbami edinstvene poglede nanj. Do sedaj tudi nismo storili ničesar, da bi tujcu, ki se od katerekoli strani bliža Loki, obvarovali edinstvene razglede na »pisano Loko«, kot jo opeva narodna pesem. V tej smeri so bile storjene že nepopravljive napake. Lep pogled iz Hoste motijo nesmotrno zazidane in oblikovane hiše za Kucljem, isto usodo doživlja pogled na Loko iz Suhe proti Studencu, kot primer skrajno slabo situiranih zgradb glede na njihovo velikost in tlego, ki prihajajočemu tujcu od Plevne sem zapirajo pogled na stari del mesta, smatram zgradbo Zdravstvenega doma, pravkar zgrajeno hišo med Plevno in Strojno kovinskim podjetjem in hiše, ki ležijo pod glavno kolodvorsko cesto.

IV. Novi del mesta

Vse glavne škofovsko cestne zveze in reka Sora tečejo od zahoda proti vzhodu, teren pa pada pravokotno na komunikacije, oziroma od severa k jugu proti Sori, s čemer so dani idealni pogoji za mestna naselja (sončna lega je zavarovana pred severnimi vetrovi, lahki dostopi, enostavna kanalizacija). Novi del mesta se bo zato lahko širil v severovzhodno smer od starega mestnega jedra na levi strani brega Selščice in Sore, ki bosta tako postali naravni meji med starim in novim delom mesta. Istočasno bosta rasla tudi oba nova centra: upravni in stanovanjski v Škofji Loki ter industrijski in stanovanjski na Trati. Ločil jih bo potok Sušica in kmečka naselja Suha, Stari dvor, Grenc in Virmaše. Osnovno vodilo urbanistične zasnove obeh delov mesta naj bi bilo, da se ne bi načenjale nove poljske površine, temveč da bi se čuvala in s tem dalo jamstvo za nadaljnji obstoj teh vasi. Ker sta oba centra dnevno življenjsko in vsak čas vezana drug na drugega in oddaljena ca 2,5 km, bo med njima nujna stalna avtomobilska ali trolejbusna zveza.

ZAMISEL URBANISTIČNE UREDITVE

Ako razgrnemo zemljepisno karto mestnega okoliša, takoj ugotovimo sledeča nezazidana področja, ki bodo prišla v prihodnjih 20 letih v poštrev za širjenje mesta:

1. Novi del mesta se kot zaključena celota v povezavi s starim delom lahko razvije proti severu na trikotni površini, ki jo omejujejo cesta v Staro Loko, Partizanska cesta in kolodvorska cesta do Šifrerja. To zemljišče je namenjeno za kulturno, upravno in prometno središče ter je kot takšno posebej obravnavano.

2. Drugo področje se razprostira na dvignjenem in nezazidanem zemljišču, ki ga oklepa del Partizanske in kolodvorske ceste, potok Sušica in poljska pot, ki vodi od Partizanske ceste do Pahovčevega mlina na Sušici. V letu 1952 se je to zemljišče brez zazidalnega načrta pričelo zazidavati z individualnimi stanovanjskimi zgradbami. Ker pa bo ta del mesta z glavne cestne magistrale Škofja Loka — betonska cesta najprej viden, ker pada teren v smeri proti jugovzhodu, bo treba za to zemljišče čimprej izdelati zazidalni načrt s posebnim ozirom na njegovo eksponirano lego. Na najvišji točki zemljišča nad Plevno bi lahko rezervirali prostor za večjo zgradbo (hotel ali restavracijo) in za vremensko opazovalnico.

3. Večje še prosto in za zazidavo najbolj aktualno področje v neposredni bližini mesta tvori zemljišče južno pod Staro cesto do Sore in ob poti na Suho. Zemljišče sestavljata dve terasi, ki sta ločeni s strmim in nezazidljivim pobočjem. Del zgornje terase ima edinstveni pogled na Loko in je z ozirom na frekventirano pešpot posebno problematičen glede načina zazidave. Ker je na zgornji terasi možno postaviti le eno vrsto hiš, se poraja vprašanje, ali je oportuno tu zapirati pogled, da bi zgradili 3 ali 4 hiše. Večje nezazidano zemljišče predstavlja spodnja terasa ob Suški poti in del zgornje terase pod Markonom in Plevno. Prav za to področje je bilo v letu 1953 vloženih največ prošenj za gradbeno dovoljenje, kar kaže na nujnost takojšnje izdelave zazidalnega načrta. Pri obravnavanju tega področja bo treba ohraniti prostor za mostič čez Soro, ki bo vezal pešpot med zdravstvenim domom in Puštalom, na Fušarjevem prodišču pa zemljišče za naravni park. V tem predelu bodo zaradi bližine starega mesta in njegovega ambienta bistveno važni način zazidave, velikost, višina in oblika poedinih zgradb. Pri izdelavi zazidalnega načrta za to področje bo zato moral sodelovati tudi projektant, kateremu bo poverjena ureditev starega mestnega jedra in hidrotehnik, ki bo urejeval korito vodotoka na sotočju in vzdolž Fušarjevega proda.

4. Za bodoče širjenje mesta predstavljajo veliko rezervo starološka polja in vzvišene površine Virška. Teh pa v naslednjih 20 letih ne bo še treba zazidavati, ker se bo mesto v tem času širilo v smeri proti industrijskemu centru.

5. V industrijskem naselju na Trati nastopa vprašanje, na katero področje usmeriti zazidavo stanovanjskih hiš, da bo povzročene čim manj škode kmetijstvu in hkrati zajamčena zadostna površina za industrijo in naselje. Iz tabele, ki prikazuje gibanje prebivalcev v poedinih naseljih, je razvidno, da naselje Stari dvor (Cif - Nova vas) najhitreje raste. Za preteklih 32 let je povprečni letni prirastek znašal 9,7%, kar je značilno za nastajajoči industrijski predel.

Za individualno stanovanjsko naselje naj bi bilo določeno zemljišče od Cifa med staro in novo kolodvorsko cesto do Nove vasi. Del te površine

bo brez dvoma odpadel na zeleni zaščitni pas, ki bo ločil industrijo od stanovanjskega predela. Pred posekom naj bi zaščitili še preostali del naravnega gozdiča v Cifu, poleg katerega bo projektant — urbanist našel lokacijo za šolo in šolsko igrišče za naselja Lipica, Trata, Suha, Stari dvor, Grenc, Virmaše in Sv. Duh. V tem pasu bo treba ohraniti traso za novi del ceste za hitri medkrajevni promet, ki bo preložena na odseku od betonskega mostu čez Sušico naravnost na vrh Tinkovčevega klanca, in pa prostor za predvideno poljansko železnico. Pri zazidavi tega področja bomo morali paziti, da se nam primer slabo zazidanega naselja Nova vas ne bo razvlekel preko cele površine. Konfiguracija terena nam tukaj namreč dopušča določeni sistem zazidave naselja, ki bo lahko učinkovalo kot posebna mestna četrt. Za to področje je nujno čimprej izdelati zazidalni načrt, v katerem bodo določeni vsi komunalni objekti, potrebne javne zgradbe, trgovska, gostinska in uslužnostna mreža.

Druga površina, na kateri se bo predvidoma širil stanovanjski predel, je vrhnja terasa zahodno od Gorenjske predilnice med staro kolodvorsko cesto in cesto ob tovarni. Poševni del zemljišča, ki deli spodnjo in zgornjo teraso, je že delno pozidan z individualnimi hišami, vrhnjo teraso pa bi zazidali z bloki. Zato naj bi se na terasi ustavila individualna gradnja stanovanjskih hiš. Večjo nezazidano površino, ki pa v teku 20 let še ne bo prišla v poštev za zazidavo, predstavlja v traškem predelu še spodnja terasa med staro kolodvorsko cesto in tranzitno cesto. Površine, ki so namenjene za industrijo, pa so obdelane v posebnem poglavju.

Kako pa naj bi bile urejene glavne cestne zveze, kje naj bi bilo v Loki glavno prometno vozlišče in kakšno vlogo bo v cestnoprometnem oziru igrala bodoča Loka v republiškem merilu, je razloženo v članku »Cestno omrežje in prometno vozlišče v Škofji Loki«. Možnost izpeljave železnice v obe dolini in v Kamnik pa je razvidna iz priložene skice.

Upravni, kulturni in trgovski center

Če želimo center mesta obdržati v neposredni bližini starega mesta in odcepa cest v obe dolini, se pred nas postavlja vprašanje, kam situirati objekte družbenega standarda kot upravno poslopje, kulturni dom, banko, tržnico, hotel, pošto, trgovsko hišo, šolske objekte, internat itd. in moramo ugotoviti, da za te potrebe najbolj odgovarja zemljišče, ki je navedeno spredaj pod točko 1 in je v intimni zvezi s starim delom mesta. Vse večje zgradbe bi tako stale na zemljišču, kjer dopuščajo terenske prilike postavitve večjih zgradb ne da bi zakrivala stari del mesta, katero v tem primeru gledamo bolj od strani kot frontalno.

Zaradi smotrnega in pravilnega izrabljanja te površine je takoj treba začasno ustaviti vsako zidanje stanovanjskih zgradb. Ker so nekateri sedanji objekti v tem novem delu mesta postavljeni zelo nepremišljeno in imajo nizko arhitektonsko vrednost, jih bo treba odstraniti. Arhitekt — urbanist jih bo moral čimprej analizirati, da se vanje ne bodo več po nepotrebem vlagale večje investicije za vzdrževanje. Za celotno področje je zato čimprej treba izdelati zazidalni načrt, ki bo moral vsekakor zajeti celotni kompleks do vode vključno s trgom pred pošto. Višina zgradb v tem predelu mora biti skladna. Pokopališče bo v doglednem času treba prenesti ven iz tega področja ali v Dobrave v neposredno bližino nove ceste ali pod Lubnik,

kamor mu je situacijo določil ing. Navinšek. Urbanističnim ukrepom se bo morala podrediti tudi vojaška uprava ter zaradi pomanjkanja prostora v tem predelu skrajšati svoje potrebe po zemljišču na minimum, obdržano zemljišče pa obsaditi s potrebnim zaščitnim zelenim pasom. Tu bi bilo treba najti prostor za potrebe šolske telesne vzgoje ali pa v ta namen uporabiti zemljišče v Podnu. Podrobneje je ta center obdelan v članku »Cestno omrežje in prometno vozlišče v Škofji Loki«.

Industrijska cona in železniška postaja

Če odrejamo industrijski in stanovanjski coni bodočega mesta, se nam s tem problemom ni treba dosti beliti glave. Na srečo moramo ugotoviti, da je Loka ostala izrazito tujskoprometni kraj brez večje lastne industrije ali na kratko, da je jedro Loke malo okuženo s tovarnami. Vzrok je ta, ker se je v času razvoja industrije novo zgrajena železnica mestu izognila. Nasprotno pa danes vidimo, da se industrija zaradi manjših transportnih stroškov sama od sebe zbira v neposredni bližini železniške postaje. Zato naj bi se po možnosti vsa industrija razvila na Trati. Rešiti bi bilo treba problem preskrbe z vodo in kanalizacije, ker je Trata brez vode, talna voda pa se nahaja ca 34 m pod površino diluvialnih naplavin. Reka Sora je od Trate oddaljena ca 1,4 km, od loškega vodovoda pa 2,5 km. One industrijske obrate, ki pri svojem delovnem procesu potrebujejo večje količine vode, pa bi gradili ob Sori pod vasjo Suha in Lipica ali na nasprotnem bregu Sore poleg predvidene nove mestne klavnice. Vendar bo treba škodljivo industrijsko vodo, preden bo odtekla v Soro, očistiti z učinkovitimi čistilnimi napravami (kopališče v Retečah!). Kolikšne površine bodo potrebne za nadaljnji razvoj posameznih industrijskih obratov, bodo morali ugotoviti interesenti sami ali pa bodo določene s perspektivno gospodarsko analizo, ki jo bo treba čimprej izdelati.

Svojski problem industrijske cone je železniška postaja ter trdo ob njej nesmotrno razporejena lesna industrija, ki iz jugovzhodne strani ovira razvoj osebnega in tovarnega kolodvora s potrebnimi skladišči za trgovska grosistična podjetja, za semenski krompir, za industrijo kamna iz Hotavelj itd. Tu ležeča lesna industrija nima možnosti razvoja, ker bo projektirana železniška proga v Selško in Poljansko dolino prerezala zemljišče, kjer sta sedaj lesna obrata Gradisa in Jelovice, na dva dela. Perspektivna lokacija škofjeloške lesne in morebitne večje nove industrije je na Trati ob severovzhodni strani železniške proge. Na tem prostoru postavljenim industrijskim obratom so zajamčene široke razvojne možnosti, bili bi poleg železnice, kamor ne bi bilo treba težko izpeljati industrijski tir, nova tranzitna cesta Škoja Loka-Meja ob državni betonski cesti pa bi omogočila dovoz k poedinim obratom. Industrijska cona bi bila od stanovanjske četrti razmejena z železnico in cesto ter obdana z zaščitnim zelenim pasom. Prostor, kjer sta sedaj lesna obrata Gradis in Jelovica, med bodočo železniško progo in kolodvorsko cesto, bi lahko uporabili za industrijski tir s skladišči ali pa za manjša industrijska in večja obrtna podjetja. Pred železniško postajo bo urbanist moral predvideti avtobusno ali trolejbusno postajališče za prevoz potnikov in v industriji zaposlenih delavcev ter pomožno pošto. V industrijska predela Trata in Suha — Lipica bi iz Loke postopoma preselili vso industrijo razen tovarne »Motor«, ki je zaradi

posebnih pogojev vezana na Vincarje. Ker stoji tovarna skoraj sredi mesta, bo investitor moral skrbeti za zadostne zaščitne zelene pasove in primerno ureditev okolice in obrežja Selsčice.

Stanovanjske četrti

Bilanca stanovanjskega fonda v Škofji Loki kaže na veliko stanovanjsko stisko. Po uradnem popisu zgradb, stanovanj in poslovnih prostorov z dne 15. V. 1950 odpade na prebivalca povprečno samo 9,1 m² stanovanjske površine, dočim pride v državah, ki slovijo po urejenih stanovanjih (Švica, Belgija), na osebo ca 15 do 20 m² stanovanjske površine. Nujno pomanjkanje stanovanj nam pokaže tudi prirastek prebivalstva v letih 1948—1953. Republiški prirastek za ta čas znaša 5,1⁰%, okrajni 5,4⁰%, škofjeloški pa kar 15,9⁰%, torej je trikrat večji od okrajnega ali republiškega. Leta 1953 je bilo vloženih 280 prošenj za stanovanja in bi za zadostitve stanovanjskih potreb potrebovali $280 \times 3.000.000 = 840.000.000$ din. Stanovanjska stiska pa je bila zaostrena tem bolj, ker je ca 460 stanovanj v mestu in bližnji okolici zasedlo vojaštvo. Določeno stanovanjsko rezervo tvorijo sicer še neizgotovljena stanovanja v novih hišah, vendar je v starem delu mesta še visok odstotek slabih stanovanj (od vseh hiš jih je bilo 63% zgrajenih pred l. 1900).

Za določitev novih stanovanjskih predelov je važna zlasti dinamika propadanja in rasti poedinih naselij v ožjem okolišu Loke, ki je razvidna iz naslednje tabele:

K r a j	1880 100 % ¹	1890	1900	1910	1921	1931	1948 100 % ²	1953	% ¹	% ²
1. Škofja Loka	2295	2175	2166	2126	1994	2507	2900	5385	148	117
2. Vincarje	51	35	44	48	58	55	55	101	526	184
3. Stara Loka	411	684	485	447	419	451	665	706	172	107
4. Puštal	297	335	350	318	356	377	448	481	162	107
5. Podpulfenica				37	45	40	55	48	150	146
6. Vešter	124	134	129	127	147	172	140	160	129	114
7. Binkelj	116	97	84	77	91	118	125	122	105	098
8. Trnje	97	94	105	91	97	88	100	92	095	092
9. Virlog	98	117	82	78	71	85	108	102	104	094
10. Papirnica			59	55	55	50	75	67	114	092
11. Suha	255	229	244	254	282	346	581	678	289	117
12. Virmaše	242	244	248	268	268	250	560	574	155	104
13. Grenc	82	62	64	74	64	77	74	74	092	100
14. Stari dvor	136	152	142	157	214	246	485	874	645	196
15. Hosta	54	59	51	54	45	58	44	45	126	098
16. Lipica	49	57	51	44	48	48	56	41	084	114
17. Trata	65	81	65	75	80	75	165	165	251	100
18. Pugert	95	84	70	60	54	50	65	77	085	122
19. Godešič	276	296	342	341	312	348	415	405	146	098
20. Gosteče	91	85	90	82	84	68	89	99	109	111
21. Reteče	137	141	152	166	174	220	248	299	218	121
22. Draga	81	90	90	75	96	88	84	84	104	100
23. Sv. Barbara	187	171	154	145	154	124	85	88	047	104
24. Gorenja vas	142	148	155	184	155	176	215	228	161	107
S k u p a j	5597	5528	5418	5575	5561	5875	7585	8787	165	116

Propadajo predvsem kraji, ki so odmaknjeni od glavnih prometnih žil ali od industrije. Kmečka naselja izkazujejo minimalni porast (beg v indu-

strijo), največjega pa naselje Stari dvor, brez dvoma zaradi svoje posebne zemljepisne lege v sredini med mestom in industrijo. Hiter razvoj, prav tako v zvezi z industrijo, izkazuje Vincarje, Suha in Trata ter Reteče zaradi bližine železniške postaje kot izhodišča za dnevno vožnjo na delo v Ljubljano, Medvode in Kranj. Rapidno pa propada hribovska vas Sv. Barbara (beg v dolino).

Danes opazamo največjo gradbeno dejavnost v Loki Za brajdo, ob poti na Suho, v Vincarjih, v Puštalu, na Suhi, v Starem dvoru in okoli Kamnitnika. S tem so tudi že nakazane bodoče stanovanjske površine. Za izračunavanje površin, ki bodo v Škofji Loki potrebne za stanovanja v bodočih 20 letih je odločujoč povprečni letni prirastek prebivalstva, ki je iz priložene tablice za obdobje od l. 1921 do l. 1953 ugotovljen na 2,2%. Potemtakem bo imela Škofja Loka 1973. leta 5.230 prebivalcev, torej se bo v 20. letih prebivalstvo povečalo za okoli 1.850 ljudi. Površine, ki so namenjene za gradnjo stanovanj pa znašajo 27 ha, kar zadostuje, če računamo na gostoto naselja s 70—74 prebivalcev na ha, za ca. 1900—2000 prebivalcev. To potrjuje, da bodo v bližini mesta označene površine ob pravilni gradbeni politiki res zadostovale za prihodnjih 20 let. Težje je izvesti računsko kontrolo potrebnih površin na Trati, ker naselje v statističnih podatkih ni posebej navedeno, temveč je zajeto v vaseh Trata, Suha in Stari dvor. Rezervirana zemljišča obsegajo 20 ha, kar zadostuje za ca 1700 novih prebivalcev.

Kar zadeva dosedanje zazidavo našega mesta z individualnimi hišami bodi rečeno, da se ne razvija po nekih določenih ekonomskih in urbanističnih načelih, temveč kot gruče poedinah hiš v vseh mogočih smereh daleč v stran od komunalnih naprav. V teh gručah so hiše običajno stisnjene na majhno površino in so grajene brez obzira na sosede, si zapirajo osončenje in razglede (gruča za Kuclem, Nova vas). Hiše raznih višin, različnih strešnih oblik in kritja ter preozkih razmikov pa dajejo videz neurejenega naselja. Za take gruče hiš bi ekonomija gradnje in estetski vidiki govorili v prid gradnje skupinskih hiš, kjer ne izgubljajo na vrednosti tako zaželene samostojne hiše, pač pa mnogo bolje izkoriščajo obstoječe parcele, porabijo manj gradbenega materiala, imajo manjše ohlajevalne zidne površine in tudi inštalacijski stroški so manjši. Dosedanji način zazidave zaradi razmetanih hiš znatno podražuje stroške za napeljavo in vzdrževanje vodovoda, elektrike, kanalizacije ali pa ostanejo bolj oddaljene hiše brez teh nujno potrebnih komunalnih naprav. Tak način zazidave površin ne oškoduje samo lastnika, temveč tudi skupnost. Stihijska zazidava zasebnih hiš je do danes v največji meri neracionalno izrabila dragocena zemljišča v neposredni bližini mesta in porušila pokrajinsko harmonijo. Neurejena zazidava veže projektantu roke pri zasnovi zazidalnih načrtov, v večini primerov pa mu zapira idealne rešitve. Končni rezultat zazidave brez zazidalnega načrta je običajno tak, da zmanjka prostora za objekte skupne uporabe, ki se razvijajo počasneje kot individualne stanovanjske hiše.

Kadar govorimo o zgrajenih individualnih stanovanjskih hišah, bi bilo pričakovati, da bo izvedba hiš jasen odraz potreb lastnika. Iz florisnih rešitev in oblik hiš pa je razvidno, da gre za več ali manj isto rešitev, pri kateri projektanti vse premalo težijo k sodobni zasnovi stanovanja, racionalni gradnji in dobri urbanistični ureditvi. Oblastni organi bodo morali zato v bodoče pri reviziji projektov in izbiri lokacije poostriti kriterije

presojanja načrtov, investitorji pa se orientirali na kvalitetne projektante. Vzrok nesmotni zazidavi površin je tudi ta, da niso vnaprej izdelani zazidalni načrti in ker gradbenemu interesentu niso dosegljive posamezne parcele v neposredni bližini mesta, ker so ali predrage ali pa niso naprodaj. Drugi bistveni vzrok dosedanji slabi zazidavi je, ker se površine zazidavajo po obstoječih katastrskih mejah, ki se redko kdaj skladajo z urbanističnimi načeli. Osnovno vodilo pri smotrni in ekonomski graditvi mesta je naslednje: naselje se mora širiti koncentrično navzven od mestnega jedra, gostota naseljenosti pa naj bo čim večja, da se pocenijo gradbeni in vzdrževalni stroški komunalnih naprav. Tak način zazidave je mogoče doseči z gradbeno politiko usmerjanja novih hiš na bližnje mestne še nezazidane površine, ki naj se proglasijo za zazidljive, istočasno pa se mora na drugih oddaljenih površinah začasno ustaviti vsako zidanje. Vsekakor pa je treba v posameznih krajih zazidalne površine vnaprej določiti, jih sporočiti prebivalstvu in zanje izdelati zazidalne načrte, da se ne bi dušila gradbena dejavnost.

Urbanistična ureditev Loke predvideva za stanovanjske predele, kot je razvidno iz priložene skice, krajevno lepa, zdrava in sončna zemljišča blizu prometnih zvez in vstran od smradnih con. Za blokovni sistem gradnje je v mestu poleg individualnih naselij določenih več površin za vojaštvo, podjetja in ustanove ter večja površina zemljišča na Trati za uslužbence v industriji. Gostota naselja je računana od 70 do 100 ljudi na ha. V stanovanjskih predelih naj bi trgovina in uslužnostna obrt nudili svoje usluge v območju 50 m, šole pa bi morale biti porazdeljene tako, da ima učenec do nje maksimalno 20 minut hoje. Vsekakor pa je medsebojna oddaljenost šol odvisna od gostote naseljenega prebivalstva in od telesne zmogljivosti šolarja.

Pri gradnji stanovanjskih hiš v neposredni bližini Loke bi bilo predvsem treba paziti na situacijo hiš, na njihovo obliko in velikost, da bi bila ustvarjena čimbolj harmonična povezava z mestom in da rast nove stanovanjske četrti ne bi šla preveč na račun starega mesta. Del teh pasov, ki ležijo ob glavnih komunikacijah, bo treba zaradi dominantnih pogledov na mesto proglasiti za nezazidljive ter na njih urediti takšne nasade, ki s svojo višino ne bodo zakrivali razgleda. To velja predvsem za parcele pod kolodvorsko cesto od Paulusa do Ogrina, kjer bi vsaka nova stavba še bolj zaprla panoramo Loke.

Fizkulturni center

Za fizkulturni center prideta v poštev dve legi. Najprej v Puštalu, kjer je sedanje športno igrišče. Vendar ima to napako, da leži njegova daljša os v smeri vzhod — zahod, kar daje pri športnih igrah prednost igralcem, ki imajo sonce za svojim hrbtom. Zato bi se moralo igrišče zaobrniti za 90°, da bi ležalo v smeri sever — jug. V tem slučaju bi bilo treba novo ograjo pomakniti čimbolj proti igrišču, da bi se odprl zakriti pogled na puštalski grad in cestni ovinek, v neposredni bližini igrišča pa rezervirati potrebno površino za plavalni bazen olimpijskih dimenzij in za ostala igrišča.

Druga varianta za lego fizkulturnega centra je v Viršku, kjer se igrišče lahko postavi točno v idealno smer sever — jug ali vzporedno s Soro, kar je še vedno ugodna lega. Dohod na igrišče bi bil s tranzitne ceste v Po-

ljansko dolino, ki bi tekla nekoliko višje. Ta situacija za športni center bi bila zaradi večjih površin, ki dopuščajo možnost zgraditve plavalnega bazena, boljša od prve. Zemljišča tudi sicer ne moremo zazidati, ker je tu črpalna postaja mestnega vodovoda, zaradi možnosti poplav in zaradi naravnega kopališča v Puštalu, ki mora stati izven mestne kanalizacijske mreže. Dokončno izbiro zemljišča za fizikturni center pa bo pokazala šele podrobna analiza potreb športnih organizacij in njihova lastna mnenja. Tu naj še omenim, da bi z morebitno zgraditvijo elektrarne na Selščici pri sedanji tovarni klobukov njen zajezitveni bazen segal do sedanje elektrarne ter bi tako športniki dobili nov prostor za kopanje in veslanje.

Zaščitni zeleni pasovi in parki

Med posameznimi mestnimi predeli bi one površine, ki so za takojšnjo zazidavo še problematične, uporabili za zaščitne zelene površine. Taki zaščitni pasovi bi vsekakor morali obdajati industrijski center, ki bi bil tako ločen od stanovanjskih predelov. Za zadostno zelenilo in parke je treba poskrbeti tudi v upravnem in kulturnem centru in prikriti nelepe objekte z drevjem ali ovijalkami. Drevje in ostala vegetacija daje mestu sočnost in izraz urejenosti. Prav krivo oblikovani trgi našega starega mesta dajejo polno priložnosti za ureditev nasadov.

V centru mesta bo treba odstraniti stavbo in ograjo, ki nasproti kapucinske cerkve zapira vstop v Selško dolino, vrt pred gimnazijo pa preurediti v javni park, kjer bodo našli zatočišče gimnazijci in potniki, ki bodo čakali na avtobusne zveze. Vojašnico in ostale vojaške objekte naj bi od ostalega naselja ločila vrsta dreves. Posebno ureditev zahteva pas med Staro in kolodvorsko cesto od Šifrerja do Ogrina zaradi svoje eksponirane lege. Eno najlepših izprehajališč bi lahko uredili ob obeh bregovih Sore od sotočja Selščice in Poljanščice do Hoste z večjim parkom na površinah ob Sovodnju, na Fušarjevem produ pa je mogoče urediti naravni park, kjer bi bilo lahko otroško igrišče, prostor za taborjenje in drugo. Enake nasade bi lahko uredili ob Poljanščici od puštalskega mostu do Sovodnja, kjer je prostor še popolnoma neurejen. Obnoviti bi bilo treba posekane nasade ob poti na grad in na Kranclju ter posaditi goli Kamnitnik. Za uspešno obnovo in gojenje nasadov bo komunala potrebovala lastno drevesnico, ki bi vzgajala potrebno lepotično rastlinje in drevje. (Primerna bi bila drevesnica pod Staro Loko v Podnu.) V neposredni okolici Loke, zlasti ob vodotokih in ob izletniških gozdnih potek, bo treba pred posekom zaščititi nekatera drevesa zaradi sence in okrasa. Katero drevje ali gozdne predele bi zaščitili bodo morali ugotoviti strokovnjaki, gozdarji pa bodo morali skrbeti za zaščito tega rastlinja.

Komunalne in tujskoprómetne naprave

Ob podrobni analizi faktorjev, ki vplivajo na razvoj tujskega prometa, ugotovimo, da je poleg gostišč odvisen tudi od sodobno urejenih komunalnih naprav, to je od dobre pitne vode, primerne razsvetljave, snage, dobre kanalizacije, urejenih cest, parkov, sprehajališč in kopališč. Vendar za dosego osnovnih pogojev tujskega prometa niso potrebne kake posebne investicije, temveč samo one, ki jih narekuje vsakdanje življenje urejenega kraja. Tujski promet je tedaj res gospodarska dejavnost, ki donša kraju

denar z izkoriščanjem naravnih, zdravstvenih, kulturnih in zgodovinskih privlačnosti kraja. Na žalost pa moramo ugotoviti, da v Loki komunalne naprave še vedno niso na primerni višini.

Preskrba s pitno vodo je nesigurna. To občutijo predvsem predeli, ki so bolj oddaljeni od črpalne postaje in oni na najvišjih horizontih. Vzrok temu je preobremenjeno in staro vodovodno omrežje ter neurejena črpalna postaja. Zato je treba ta problem čimprej rešiti. Za naselja na Sorškem polju, ki so še brez vodovoda, obstoja naslednja možnost napajanja: severna naselja proti Žabnici bi bila oskrbovana iz loškega ali iz bodočega stražiškega vodovoda, naselja Trata, Suha in Stari dvor pa bi lahko napajale med seboj zvezane črpalne postaje v Lipici, Viršku in pri Pahovčevem mlinu, ki je v načrtu. Prepričan sem, da imajo tudi škofjeloški in starološki hribi zadostne količine kvalitetne vode, konfiguracija terena pa naravnost nudi ureditev gravitacijskega vodovoda. Vodovod za naselja Godešič, Reteče in Gorenja vas pa bi zajemal izdatne studence, ki pritečejo v Soro izpod Sorškega polja. V te izvire bi kazalo prestaviti tudi črpališče v Lipici.

Mesto boleha tudi na neučinkoviti kanalizaciji, kljub temu, da leži na vzpetini, ki pada proti strugama Selčice in Poljanščice, kjer je kanalizacijo lahko izvesti že z zadostnimi padci. Vendar je kanalizacija starejšega datuma, odtočni jaški pa prepuščajo neprijeten vonj. Še slabše je stanje kanalizacije v Stari Loki, kjer se odvajajo odpadne vode in ponekod celo fekalije kar površinsko v odprte cestne kanale. Nerešeno pa je tudi vprašanje kanalizacije na Trati. Prav zaradi nujnosti urejanja vodovodne in kanalizacijske mreže je važna pravočasna izdelava urbanističnega projekta, ki bo pokazal gostoto naseljenosti poedinih predelov in smeri, ki so najugodnejše za napeljavo vodovoda in kanalizacije.

Za ljudsko zdravje in za tujski promet so nujno potrebna letna in zimska kopališča. V Loki pa danes ni javnega kopališča, kjer bi se preprosti meščan — delavec, ki ne premore lastne kopalnice, lahko temeljito okopal tudi v času, ko je kopanje v reki nemogoče. Saj je med vsemi 365. loškimi hišami samo 65 ali ca 18% opremljenih s kopalnico, od 3.383 prebivalcev pa lahko uporablja kopalnice samo 421 ljudi ali 12,5%. Zato moramo ob urejanju naravnih kopališč in bazenov prvenstveno misliti tudi na javno kopališče s toplo vodo.

Kar zadeva lokacijo naravnega kopališča, je odvisna predvsem od zdrave in toplotno ugodne vode, od osončenja kopališča, od lege mestne kanalizacije, od oddaljenosti od glavnega naselja in od možnosti dovoza h kopališču. Največ gornjih pogojev izpolnjuje sedanje kopališče na Poljanščici. Manjka mu samo primerna dovozna cesta, ki pa se še vedno lahko izpelje po nezazidanem zemljišču za puštalskim gradom. Kopališče bi lahko razširili proti brvi in pridobili z utrditvijo obrežja ca 5.000 m² površine. Terenske prilike dopuščajo ureditev posebnih kopališč za otroke, za neplavalce in za izurjene plavalce. Vsekakor pa bi pri urejanju kopališč morali paziti na sodobno opremo v vodi in na suhem. Lokacija kopališča v Puštalu je splošno znana, ima že staro tradicijo ter je nanjo navezan ves tujski promet in pretežni del mesta. Za severozahodni del mesta in za bližnja naselja (Stara Loka, Vincarje itd.) pa bo v bodočnosti treba zgraditi primerno kopališče na Selščici. Izbiro lokacije bodo določili spredaj navedeni pogoji. Za vzhodna naselja loškega teritorija in za potrebe tujskega prometa pa bi bilo potrebno obnoviti naravno kopališče v Retečah.

V mestu bo treba obnoviti tudi električno omrežje, ki večinoma datira še iz prvih časov (l. 1894). Na gotovih mestih dosega napetost v nekaterih predelih namesto 220 komaj še 150 V. Za obnovo razdelilne mreže je treba izdelati osnovni načrt in po njem izvajati vsa nadaljnja popravila. Nujna je tudi modernizacija javne razsvetljave v mestu in njena razširitev na ostale mestne predele. Z reflektorji bi morali razsvetliti loški grad in javno uro v zvoniku šentjakobske cerkve. Pri obnovi električnega omrežja bo treba stremeti, da se napeljava v starem delu mesta položi v kable. Za javno razsvetljavo v novem delu mesta pa bi namesto krivenčastih drogov poiskali primerno železobetonsko obliko.

Kar zadeva ureditev cestnega omrežja, moramo z veseljem ugotoviti, da je bilo na tem področju doslej največ storjeno. Asfaltirana je bila najbolj obremenjena cesta med mestom in kolodvorom ter cesta na Spodnjem trgu, v naslednjih letih pa bodo prišle na vrsto še ostale mestne ceste. Nujne modernizacije bi bila potrebna tudi odseka cest, ki vodita mimo lesnega obrata Jelovica na tovorni kolodvor in v Gorenjsko predilnico, ker sta dnevno zelo obremenjena že samo kot vezni cesti med glavno kranjsko in ljubljansko cesto. Tudi ostala stranska občinska pota so zelo izrabljena in potrebna popravila.

Da bomo vrnili kraju prvotno sončno obliko pisane Loke, je nujno treba vzdrževati stare nasade in v poletnih mesecih redno škropiti ceste. Velik delež k olepšanju mesta bodo morali doprinesti prebivalci sami. Ometati je treba neometane hiše, vzdrževati vrtno ograje, predvsem pa ne smejo javni prostori služiti kot odlagališča za drva ali gradbeni material. Sleherni hišni posestnik bo moral skrbeti za dostojno vzdrževanje svoje hiše in za cvetje na oknih ali ob hiši.

Poleg navedenih ukrepov bo za razvoj turizma v bodoče treba zgraditi v okolici Loke tudi nekatere turistične postojanke. Večja takšna postojanka bi bila lahko na Stenu, kamor bi zaradi lepih smučišč potegnili žičnico, ki bi tudi poleti lahko vozila izletnike na Mali Sten, kjer je še pozno popoldne sonce. Sten ima lepo gozdnato zaledje, po katerem je lahko urediti lepa sprehajališča. Dovožna pot na Sten bi vodila iz Hoste in bi bilo treba samo razširiti obstoječo avtomobilsko cesto, ki je služila ob postavljanju daljnovoda. Lepo turistično postojanko je mogoče postaviti tudi na Štajngrufu, ki bi bila izhodiščna točka za sankanje in smučanje, razgledišče s sončnimi terasami proti jugu in s krasnimi gozdnimi sprehodi proti Kobili in Staremu gradu. V Loki se pričinja tudi izrazito gorska avtomobilska cesta na Blegaš, ob kateri bi se morda pri Zalubnikarju ali kje dalje na primernem prostoru mogel zgraditi letoviščarski dom. Cesto bi bilo treba preko Mlake zvezati s cesto v Javorje na eni strani, na drugi strani pa s Selško dolino. Tako bi bila ustvarjena nova cestna zveza med Selško in Poljansko dolino. V bližnji bodočnosti bo treba na Starem vrhu zgraditi nov dom, iz Zgornje Luše pa potegniti 1.800 m dolgo žičnico. Kot nujnost za prirejanje meddruštvenih smučarskih tekem se kaže razširitev 4,5 km dolge poljske poti v Zgornjo Lušo. Da pa se bo Loka res lahko uvrstila med turistične kraje, je treba čimprej organizirati vremensko opazovalnico, ki bi služila za klimatološka opazovanja in za napovedovanje vremena. Iz vsega tega je razvidno, da se ponujajo škofjeloškemu gostinstvu, turističnemu društvu in smučarskemu klubu široke možnosti za obnovo tujskega prometa.

V. Z a k l j u č e k

Kakor je iz navedenega razvidno, zahteva urbanistično reševanje nekega kraja številne sodelavce. Vsaka ustanova, vsako podjetje, obrt, industrija in privatniki morajo pravočasno prikazati svoje potrebe, naloga urbanista — arhitekta pa je, da vskladi potrebe po določenih pravilih gradbeništva in da vsakomur zajamči njegov življenjski prostor. V zvezi z realizacijo urbanističnega načrta in v njem predvidenega programa čaka obsežna naloga statistično službo in gospodarski odsek pri LOMO. V Loku bo treba ustanoviti projektivni biro in razširiti gradbeno podjetje ter komunalno do take kapacitete, da bosta v skladu z razvojem, ki ga bodo narekovali življenjski pogoji kraja. Zastonj je delati vse urbanistične načrte, če v danem momentu ni sredstev, s katerimi bi jih izvajali. Kako bo izgledal dokončni urbanistični projekt in v koliko se bo bodoča Loka v resnici po njem razvijala, je odvisno od nas samih in od truda, ki ga bomo vložili v čim bolj realen prikaz bodočih potreb mesta in okoliša.

Reševanje težke in odgovorne naloge obnovitve starega dela mesta in zgraditve nove Loke bo le tedaj uspešno, če bo vsak posameznik pri urejanju teh problemov postavil lastne interese na drugo mesto, na prvo pa skupne, ki stremijo k dvigu in procvitu naše »pisane Loke«.

VIRI IN LITERATURA:

- P. Blaznik: Kolonizacija in kmetско podložništvo na Sorškem polju, Ljubljana 1953.
- P. Blaznik: Kolonizacija Selške doline, Ljubljana 1928.
- Gorenjska. Novo mesto 1931.
- S. Ilešič: Škofjeloško hribovje, Geografski vestnik 1938.
- Krajevni leksikon Dravske banovine, Ljubljana 1957.
- Fr. Pokorn: Loka. Dom in svet 1894.
- Škofja Loka in njen okraj v luči gospodarskih in kulturnih prizadevanj, Škofja Loka 1936.
- J. Žontar: Zgodovina mesta Kranja, V Ljubljani 1939.